

Refleksjoner fra et annerledes år – USA på godt og vondt

AV HANNE UNDLIEN

Sommeren 2007 pakket jeg kofferten og forlot Norge for ett år, med Baltimore, USA som destinasjon. I utgangspunktet uten noe klart mål, ble jeg med ektefelle og to barn som hadde jobb, studier og skole. Rammer og innhold for året ble til underveis. Jeg vil dele med leserne noen refleksjoner fra min utpost midt i verden: Dels om hvordan å forflytte seg endrer tilværelsen, dels om opplevelsen av USA fra innsiden og pussigheter og paradokser som møtte meg. Noe om kompleksiteten og det mangefasetterte samfunnet og avslutningsvis en liten smakebit fra et kurs i etikk som har aktivert og drevet fram noen av de slumrende og vanskelig formulerbare spørsmålene.

Å bli revet ut av sin vante tralt brakte nye perspektiver på ulike nivåer. Tid er ett nivå, vant som jeg er til å være travel, fatte beslutninger raskt og simultanføre mange på en gang – ofte i skjæringspunktet mellom yrkesliv og privatliv. Her var overfloden av tid nesten en utfordring. Og en velsignelse.

Jeg ble overrasket over hvor kort tid det tok å føle seg overflødig og unyttig. Det ledet meg videre til refleksjoner rundt selvfølelse og identitet som åpenbart er sterkt knyttet til mitt yrke. At dette er assosiert med status og samfunnsnytte er helt sikkert ikke uvesentlig for meg selv om jeg i det daglige ikke skjenker det så mange tanker. Jeg så at jeg – ute av yrkeslivet og den vante «legeidentiteten» – manglet et lite støttebein i ny og ne. Jeg var mer usikker, hadde lettere for å føle meg underlegen og usynliggjort, bli dupert og marginalisert. Dette hadde selvsagt også sammenheng med

at jeg var ny i landet, og måtte snakke et språk jeg bare delvis behersket samt forholde meg til en rekke ordninger, etater og en kultur jeg kjente for dårlig. Det at jeg visste at det var en tidsbegrenset periode, og at

jeg skulle tilbake til livet i Norge i overskuelig framtid, ga kanskje en liten fraksjon av innsikt i hva mennesker som ikke forflytter seg frivillig sliter med – og som ikke har alt det jeg har: familie, kontakter og trygg økonomi.

Hanne Undlien

Fastlege på Vinderen i Oslo siden 2001. Jeg har 1450 pasienter på lista, to hyggelige kolleger og en velorganisert praksis.

Paradokser

Dette leder videre til velsignelsen med god tid: muligheten til å iakttå, undersøke og reflektere. For USA er et land for paradokser og ytterligheter. Det slo meg tidlig at dette er et godt land for mennesker som har OK økonomi, men et av de siste land jeg ville valgt å være fattig i. Det skal jeg selvsagt si med en viss ydmykhet da jeg slett ikke har sett hele verden. Fattigdom er vel aldri vakker og skal ikke glorifiseres. Det som slår meg med den amerikanske fattigdommen, er at den er spekket med vold, rus og håpløshet. Den sementeres åpenbart av ulike politiske og samfunnsmessige ordninger. Den utspiller seg midt i verdens eneste supermakt, omgitt av en ufattelig rikdom i et av verdens første demokratier, den nye verden der alt skulle bli bedre.

Sjelden har jeg blitt møtt med en imøtekommenhet, nysgjerrighet og åpenhet som her. Å komme fra et tilknapnet Norge – der mye er et ork, der man later som man ikke har sett kjente for å slippe å snakke, eller stønner oppgitt over sosiale forpliktelser som like godt kunne vært en glede, og der det er legitimt ikke å hilse på kolleger når man treffes om morgenen – gjorde dette nesten befriende. Amerikanere er ikke redde for pinlige pauser, de deler raust med deg det de har der og da; om det er et ledig sete, en morsom historie eller en venn som introduseres. Vi ble inkludert på en måte som er helt forbilledlig og helt unorsk.

Og på den annen side, aldri har jeg sett et vestlig land der offentligheten møter sosial nød med så stor likegyldighet og neglekt. Hvordan kan alle disse hyggelige menneskene godta et system som skaper og opprettholder slik fattigdom, og som i så liten grad ser det som sin oppgave å lindre den?

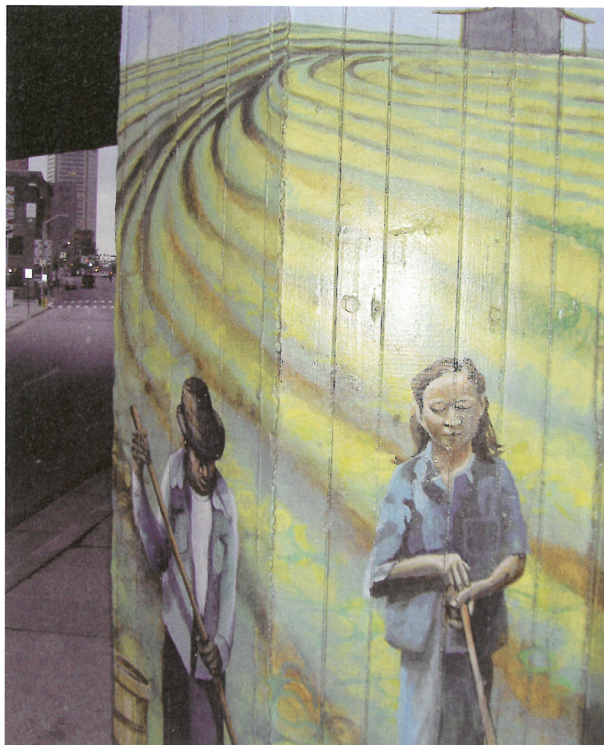
Og det motsetningsfylte forholdet til lover og regler: På den ene siden en «allergi» mot statlig innblanding og direktiver. Ingen skal fortelle amerikanere hva de skal gjøre. De skal få bære sine våpen og bruke sine penger som de vil. Skatt er utelukkende penger som sløses bort. Man skal få tro hva man vil og tilhøre hva man vil uten innblanding – selv om det innebærer at skolene underviser vitenskapelige fag med uvitenskapelig vissvass eller man rett og slett unnlater å undervise det alle barn bør lære.

Dette i kontrast til et imponerende antall regler og et påtrengende behov for ytre dem, som skiltjungelen du møter når du beveger deg ute, med alle tenkelige og utenkelige påbud og forbud. – I taxien: «Maryland-lovgivning forbyr å stige ut av drosjen på venstre side». – I damegarderoben ved svømmebassenget: «Gutter over fire år har ikke adgang». – Ved stupebrettet: «Kun tre hopp per stup». «No loitering» møtte oss over alt. Det tok litt tid før vi fikk tak i betydningen: Her er det ikke lov å stå og henge...

Baltimore

Baltimore ligger i delstaten Maryland og er en av USA's mest voldelige byer. Flere år på rad har den ligget øverst på mordstatistikken, i 2007 fikk New Orleans den tvilsomme æren (1). Baltimore City har 640 000 innbyggere, det er 65 prosent «african-americans» som jeg i det følgende vil omtale som «svarte» i tråd med anerkjent språkbruk her, også i de offentlige statistikkene. Tre prosent er «hispanics», innvandrere fra Mexico og Sør Amerika og resten er «hvite» (2).

Antall mord har de siste årene vært rundt 260 (2), til sammenligning har Oslo rundt 15 (3). Byen er «verdensmester» i syfilis, 2004-tallene (2) viser 209 nye tilfeller mot

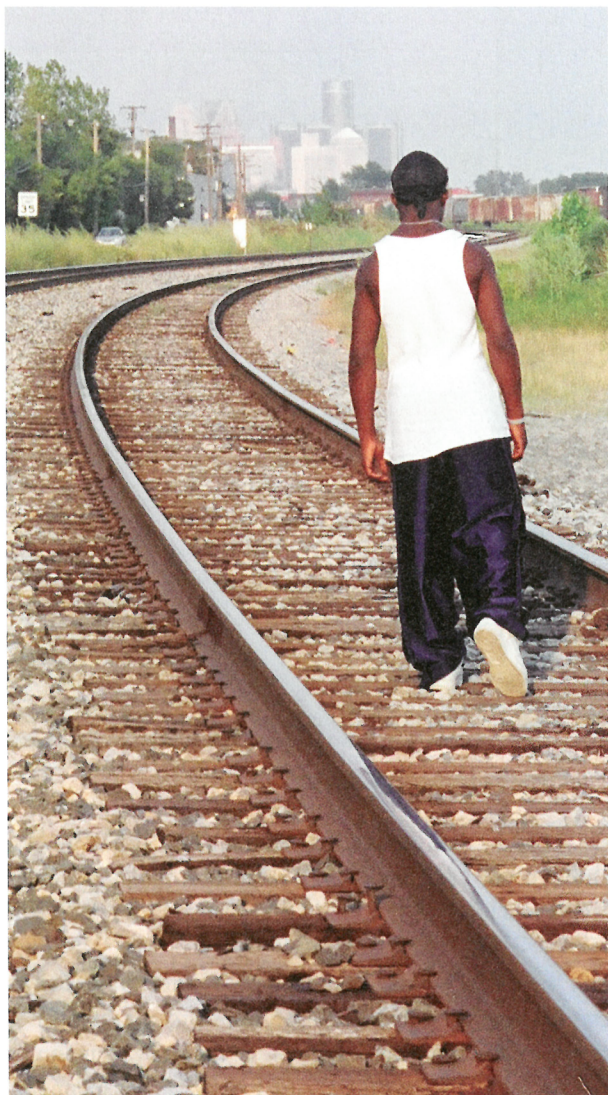
Murmaleri i Farmer's market-området i Baltimore.

Oslos fire (4). Samme år var det 3938 tilfeller av gonore mot Oslos 19, 1082 tilfeller av HIV mot Oslos 16 og 6651 chlamydia mot Oslos 411.

22,5 prosent (2) av befolkningen lever under fattigdomsgrensen. Det er ca 3200 hjemløse, ca 80 prosent (5) av disse er svarte. Gjennomsnittlig levealder for en svart mann er 64,8 år, for en hvit mann 71,5 (6). I Norge ligger gjennomsnittsalder for menn på 77,7 (7).

Baltimore – en by med store sosiale kontraster.

Hvorfor topper svarte menn alle dystre statistikker i USA?

ILLUSTRASJONSFOTO: PATRICIA MARKS

Dødelighet av AIDS er nær den samme som for cerebrovaskulær sykdom, og diabetes følger hakk i hæl... I dette sjiktet ligger også mordraten. Basert på ren statistikk er det altså nesten like stor sjanse for å dø av slag som det er for å dø av AIDS – eller å bli myrdet (2). I virkeligheten er det selvsagt ikke slik. Over 90 prosent av alle mordofre er svarte menn (2). I virkeligheten er det svært usannsynlig at jeg som hvit kvinne vil rammes. I det hele tatt er kjønn og hudfarge viktige risikofaktorer i en rekke statistikker: Kriminalitet, avbrutt skolegang, lav eller ingen utdanning, arbeidsløshet, sykkelighet og rusmisbruk.

Svarte menn topper alle disse statistikkene. Hvorfor disse er spesielt utsatt er det gjort mye forskning på. Ting det særlig pekes på er kort skolegang og mange skole-«dropouts», massivt bortfall av arbeidsplasser for ufaglærte med svært høy arbeidsledighet som resultat. Familiemønstre preget av

unge, enslige mødre der barn sjelden har samme far. Menn har tradisjonelt lite ansvar for familienheten og barna vokser opp uten mannlige rollemodeller. Dårlige skoler, fattigdom og rasisme forsterker håpløshet og dårlig selvbylde og gir grobunn for uheldige subkulturer, tilsammen mange selvforsterkende mekanismer(8).

Faktisk er én av fem svarte menn mellom 20 og 30 år til en hver tid i varetekt (8). I en by med ca syv prosent arbeidsløshet er ca 16 prosent av svarte menn uten arbeid (9), i bykjernen er dette tallet over 50 prosent (8).

Man regner med at det er ca 55 000 narkomane i Baltimore city, av disse ble 25 000 behandlet innen rusomsorgen ifjor (10). Heroin er dominerende med ca 30 000 brukere (11). Til sammenlikning er det i hele Norge anslått å være 8200–12 500 injiserende misbrukere (12).

Det positive

Som svar på den åpenbare nøden har byen et vell av frivillige organisasjoner. Oppsiden ved et samfunnsystem der det offentlige ikke garanterer velferd, er at borgerplikten til å hjelpe er mye større. Dette avspeiles bl a i holdning til frivillig arbeid som er høyt skattet, og som faktisk i mange tilfeller er en forutsetning om du f.eks. søker inntak på college og universitet. Det finnes over hundre ulike private initiativ med tiltak rettet mot hjemløse (13), i tillegg til alle andre frivillige organisasjoner rettet mot stoffmisbruk, HIV/AIDS, tenåringssvangenskap, seksuelt overførte sykdommer osv. Det å bruke tid på frivillig arbeid eller bidra med økonomisk støtte gir status og anseelse og gjenspeiles i hele samfunnslivet, på skoler, arbeidsplasser, sosiale setninger, i media og reklame. I Maryland med 5,6 millioner innbyggere var bidraget i 2005 rundt fem milliarder dollar, i snitt rundt 20 000 kroner per skatteyter til ideelle formål (14).

Og byen har mange perler, vakre boligområder med brede alleer og staselige patrisiervillaer. Hyggelige nabolag med en godt bevart rekkehusbebyggelse som er så karakteristisk for byen. Rehabiliterte og nybygde byområder med prisbelønnet arkitektur.

Etikk på amerikansk

Med disse opplevelsene og erfaringene som bakteppe reiste jeg i februar på etikkurs på Mayoklinikken i Rochester, Minnesota – en rotnorsk stat i Midtvesten. Kurset gikk over tre dager og med deltagere fra ulike yrkesgrupper ble innspillene ofte spennende og uventet. Et eksotisk innslag for meg var den sterke representasjonen av helsearbeidere med religion som arbeidsfundament, blant annet prester og nonner, noe som ga nyttig innsikt i et samfunn som er bety-

delig mer preget av religion og tro enn det jeg er vant til. Et pedagogisk sjakktrekk var mentometerknappene som tvang hver deltager til å ta stilling og avgi en stemme. Før og etter diskusjonen ble du utfordret til å mene noe ved å velge ett av fire–fem alternativer. Stor diskrepans mellom før- og etter-resultat avdekket at mye skjedde med deltagerne under diskusjonene og tydeliggjorde viktigheten av å bringe opp uenighet og ulike perspektiver. Utgangspunktet for mye av forelesningene var kasuistikker, uhyre krevende problemstillinger uten noen form for fasit der man fortsatt kunne ane motsetninger og uenighet når tilbakelagte lokale saker ble brakt opp.

Som kasuistikken med en nylig immigrert afrikansk mor: Kvinnen er gravid 40 uker og to dager, har gjennom hele svangerskapet hatt dårlig regulert diabetes. Barnet har en erkjent alvorlig, men ikke fatal hjertefeil. Mor kommer inn i fødsel og manglende progresjon nødvendiggjør inngrep, men man ønsker ikke å indusere fødsel grunnet fare for uterusruptur. Det haster, blant annet pga hjertefeilen. Tolk innkalles og man mener man informerer presist og forståelig. Likevel nekter mor sectio. Man aner at noe ligger under, men klarer ikke å få tak i hva det er. Tidsfaktoren gjør at det ikke kan brukes mer tid på å komme dypere, en beslutning må fattes. Far ønsker keisersnitt. Hva gjør du? –

Respekterer mors autonomi over egen kropp, eller agerer som barnets advokat og tvangsopererer henne med den risiko det innebærer?

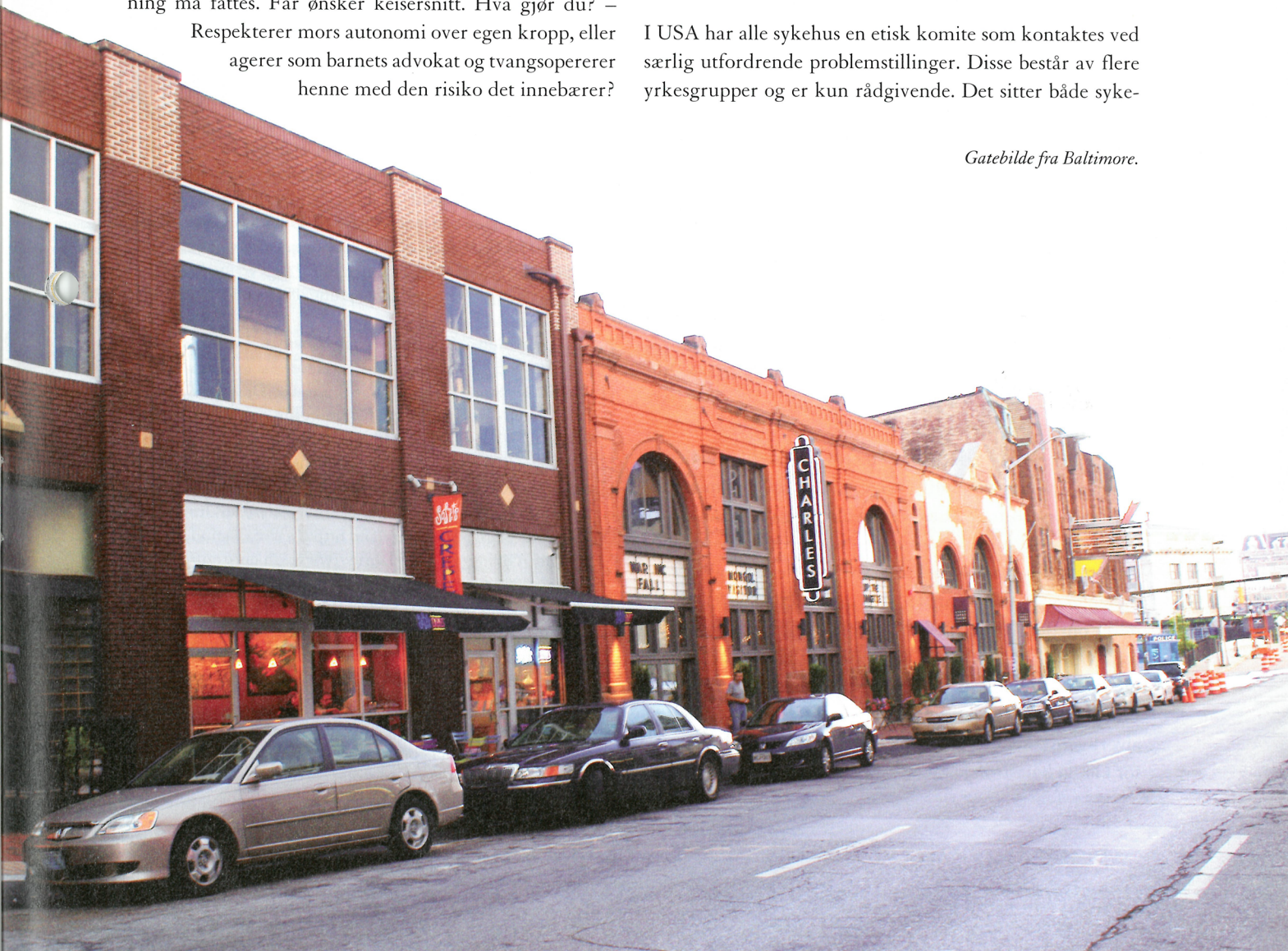
For meg så det ut som flertallet var opptatt av mors autonomi. Forbausende og kontrastfylt fra mitt ståsted var det da å registrere flertallets ønske om å tvangsbehandle en kronisk alkoholiker med svært destruktivt rusmisbruk, men fullt ut i stand til å ta informerte valg. Hvorfor var plutselig ikke autonomien så viktig nå? Og hvorfor tvangsbehandle en stakkar som vil drikke seg i hjel, når highway-broene året gjennom fungerer som tak for talløse skadeskutte individer, mange av dem psykiatriske pasienter uten forsikring, mange som sikkert mer enn frivillig hadde tatt imot behandlingstilbud?

Alkoholikeren *ble* tvangsbehandlet, flere ganger. Denne historien endte med at han ble funnet ihjelfrosset med svært høy promille. Og den afrikanske kvinnen ble trillet inn til operasjon, ettertrykkelig mot sin vilje. En fullbåren pike ble forløst og hjertefeilen behandlet.

Noe av det viktigste jeg lærte på kurset, var behovet for grundig belysning – utført av en uensartet gruppe mennesker når vanskelige spørsmål er oppe og beslutninger skal fattes. I dette ligger det at ingen har monopol på sannheten og at hver part bringer vinklinger som er valide når de begrunnes godt. Noen ganger kan man ikke oppnå konsensus.

I USA har alle sykehus en etisk komite som kontaktes ved særlig utfordrende problemstillinger. Disse består av flere yrkesgrupper og er kun rådgivende. Det sitter både syke-

Gatebilde fra Baltimore.

Mayo-klinikken i Rochester, Minnesota.

husansatte og utenforstående i utvalget. Uttalelser fra komiteen vil avspeile diskusjon, resonnement, enighet og uenighet og er et viktig bidrag når vanskelig beslutninger skal fattes. På denne måten vil man som kliniker få solide innspill og man vil stå mindre alene om tunge og upopulære beslutninger.

Autonomi

Å leve i et fremmed samfunn og delta i dets debatt rundt etikk og verdier, vil vel alltid bringe opp undring rundt forskjeller i kultur og mentalitet. Etter å ha bodd i USA og fulgt samfunnslivet i en periode, står autonomibegrepet for meg som kontrastfylt og det vanskeligste å gripe tak i. En del-forståelse tror jeg ligger i landets historikk og gjenspeiles i den amerikanske forfatningen. USA ble i stor grad grunnlagt av mennesker som flyktet fra religiøs forfølgelse. Mange kom fra nasjonalstater der kirke og øvrighet hadde stor og uinnskrenket makt over enkeltindividene, og der den ble utøvd med grusomhet og vilkårlighet.

Den amerikanske forfatningen og mentaliteten gjenspeiler ønsket om å holde sentralisert makt minst mulig, statlig innblanding og regulering skal være på et minimum. Fokus er enkeltindividets rettigheter oppsummert i konstitusjonen som rett til liv, frihet og jakten på lykke, en absolutt vekt på autonomi.

Det eksisterer en sterk og rotfestet tro på enkeltindividet og retten på godt og vondt til å velge, en dyp folkelig mistro til øvrighet og en uttalt motvilje mot offentlig regulering.

Og her ligger paradokset. For til tross for dette er bildet som møter deg på mange måter det motsatte: Et iøyefallende ønske om detaljregulering, en offentlighet og et embedsverk med vilje til maktbruk og autoritet som er helt ukjent for meg fra Norge. Et lovverk og en lovanvendelse der relativt små forseelser kan koste deg år i fengsel og domfellelse i alvorligere saker kan koste deg livet. Relativt små skritt utenfor kan få katastrofale følger og føre til uoverskuelig tap av

autonomi (15). Og slik jeg gjennom kasuistikkene på kurset fikk innblikk i, tvang på langt løsere indikasjon enn i Norge og tiltak det rett og slett ikke hadde vært lovhjemmel for.

Jeg har nå nådd enden på et berikende og lærerikt år i USA og føler takknemlighet over måten jeg er møtt på, viljen til å la meg delta og nysgjerrigheten på hvem jeg er. Jeg reiste over med et bilde av relativt få og uvesentlige forskjeller mellom den «nye» og den «gamle» verden. Erfaringer og opplevelser som nordmann i Amerika har tydeliggjort for meg at jeg er europeer. At Vesten er så influert av amerikansk språk og kultur, tror jeg tildekker det faktum at det også er vesentlige og helt grunnleggende forskjeller.

Referanser

1. Federal Bureau of Investigation
<http://www.fbi.gov/ucr/cius2006/index.html>
2. Baltimore City Health Status Report 2004 <http://www.baltimorehealth.org/dataresearch.html>
3. http://www.politi.no/portal/page?_pageid=34,49028&_dad=portal&_schema=PORTAL&articles2_mode=about&articles2_articleId=69653&navigation3_mode=shortcuts1&navigation4_mode=shortcuts1&articles5_mode=aboutCategory_od&articles5_articleGroupName=Kriminalitetsbildet%20Underkategori&navigation1_parentItemId=2100&navigation1_selectedItemId=2381&orgUnitId=2110&uicell=12484.JPG&navigation3_parentItemId=2381
4. Folkehelseinstituttet, MSIS statistikk <http://www.msis.no/>
5. Baltimore city's 10-year plan to end homelessness
http://www.baltimorehealth.org/info/2008_01_31.10Year-Plan.pdf
6. Baltimore city Health Department <http://www.baltimorehealth.org/snapshots/Life%20Expectancy.pdf>
7. Statistisk sentralbyrå <http://www.ssb.no/ssp/utg/200103/06/tab-2001-06-19-01.html>
8. New York Times 20 mars 2006, Erik Eckholm: Black plight deepens for black men, studies warn http://www.nytimes.com/2006/03/20/national/20blackmen.html?pagewanted=1&_r=1
9. City-data <http://www.ssb.no/ssp/utg/200103/06/tab-2001-06-19-01.html>
10. Baltimore Sun 3. Feb. 2008, Tony Newman: Drugs and crime in Maryland
11. Baltimore Sun, 16. Des. 2007, Schulte and Donovan: The «bupe» fix <http://www.baltimoresun.com/news/health/bal-te.bupe16dec16,0,437119,print.story>
12. <http://www.sirus.no/files/pub/309/sirusrap.5.06.pdf>
13. Baltimore City Health Department, Office of homeless service <http://www.baltimorehealth.org/homeless.html>
14. The state of giving in Maryland http://www.abagmd.org/usr_doc/Giving_in_Marylahttp://www.ssb.no/ssp/utg/200103/06/tab-2001-06-19-01.htmlnd_FINAL_2007.pdf
15. Washington Post 4/8-07 Darryl Fears: La. town falls «White tree», but tension runs deep. <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/08/03/AR2007080302098.html>

Evt. spørsmål og kommentarer kan rettes til:
hanund@hotmail.com